

Вплив міждисциплінарних зв'язків на теорію та практику редагування лінгвістичних словників

У статті розглянуто вплив міждисциплінарних зв'язків на теорію та практику редагування лінгвістичних словників, зокрема обґрунтовано необхідність розширення теорії та практики цієї сфери редакторської діяльності за рахунок теоретичних надбань лексикографії; окреслено причини необхідності виокремлення металексикографії як міждисциплінарного наукового напрямку; створено модель взаємодії лексикографічної традиції та теорії й практики редагування лінгвістичних словників. Обґрунтовано думку щодо виходу практики укладання словникових видань за межі традиційної лексикографії, а теорію створення лексикографічних праць номіновано як металексикографія. Встановлено залежність якості словників від взаємодії суміжних галузей, зокрема лексикографії та видавничої справи й редагування, що потребує моніторингу.

Ключові слова: лінгвістичний словник, металексикографія, теорія редагування лінгвістичних словників, практика редагування лінгвістичних словників.

Вступ. На сьогодні в західній науці практика укладання словників вийшла за межі традиційної лінгвістики, зокрема лексикографії, та належить до такого міжгалузевого напрямку, як металексикографія. Натомість у вітчизняному просторі переважають традиційні погляди, висвітлені в працях В. Беркова, В. Гак, А. Герда, С. Гриньова, О. Демської, В. Дубічинського, Ю. Караулова, Ю. Марчука, В. Морковкіна, В. Табанакової, О. Тараненко, Л. Щерби, І. Малкієла, Р. Хартмана та ін. Серед наукових праць, що стосуються редагування довідкових видань, а саме лінгвістичних словників, відомі лише поодинокі розвідки М. Сікорського, В. Барикіна, А. Черняєвої та деякі інші [1; 2; 3].

Порівняння здобутків суміжних галузей надає підстави говорити про величезний розрив між лексикографічною теорією та практикою, з одного боку, й теорією та практикою редагування лінгвістичних словників – з іншого. Такий стан справ, на нашу думку, неодмінно призводить до погіршення якості словникових видань. З огляду на це міждисциплінарність на сьогодні – важливий складник дослідження не лише видавничої справи, яка з 2008 р. зарахована до галузі соціальних комунікацій, а й багатьох гуманітарних та соціальних наук. На міжгалузевий зв'язок також вказував і Н. Вінер. На його думку, «існують галузі наукової роботи, які досліджуються з різних боків чистою математикою, статистикою, електротехнікою та нейрофізіологією. У цих галузях кожне поняття отримує окрему назву від кожної групи спеціалістів і багато різних досліджень проробляються три чи чотири рази. Водночас інші

важливі дослідження затримуються через те, що в одній галузі невідомі результати, які давно стали класичними в суміжній галузі (курсиви наш. – Л. К.). Саме такі суміжні галузі науки відкривають перед належно підготовленими дослідниками надзвичайні можливості» [4]. Подекуди межі між традиційними напрямками та дослідницькими школами поступово стираються і на їх стику виникає новий напрям, а то й самостійна наука.

У контексті цієї статті актуальними є питання, що стосуються сфери словникарства й показують зв'язок лексикографічної практики з редакторською.

Мета статті – дослідити вплив міждисциплінарних зв'язків на теорію та практику редагування лінгвістичних словників.

Мета статті передбачає виконання таких завдань:

- обґрунтувати необхідність розширення видавничої справи та редагування, зокрема теорії та практики укладання і редагування словників, за рахунок теоретичних надбань лексикографії;
- окреслити причини необхідності виокремлення металексикографії як міждисциплінарного наукового напрямку;
- створити модель взаємодії лексикографічної традиції та теорії й практики редагування лінгвістичних словників.

Методи дослідження. Дослідження впливу міждисциплінарних зв'язків на теорію та практику редагування лінгвістичних словників доцільно проводити із застосуванням загальнонаукових методів, зокрема аналізу та синтезу.

З метою вдосконалення якості лінгвістичного словника, підготовка якого залежить від таких двох наукових напрямів, як лексикографія та видавнича справа й редагування, запропоновано огляд лінгвістичних словників, здійснений методом моніторингу.

Результати й обговорення. Відсутність координації між лексикографічною теорією укладання словників, що позиціонується як розділ лексикології, та практикою їх укладання, видавничі аспекти якої не підлягають сумніву, стає причиною наявності двох діаметрально протилежних тенденцій:

1. Тенденція до універсалізації словника. Приміром, П. Денисов у межах теорії семантизації, під якою він розуміє «інтерпретацію і демонстрацію значень», стверджує, що теорія лексикографії має свій ідеалізований абстрактний об'єкт, який дає змогу показати її логічні межі й створює образ універсального словника [5, с. 205].

2. Тенденція до вузької спеціалізації: подання інформації в орфографічному, орфоепічному словниках або охоплення лише вузької частини лексики, наприклад, у словнику мови письменника, словнику імен тощо.

Натомість у полоністиці наявні кардинально протилежні погляди на статус лексикографії, яку трактують або як ремесло, яке не має нічого спільного з лінгвістикою, або ж як самостійну науку з власною теорією. І, власне, у цій площині точиться бурхлива дискусія.

У 90-х рр. ХХ ст. польський лексикограф В. Піотровський говорив про вихід практики укладання словників за межі традиційної лексикографії, а теорію укладання лексикографічних праць номінував металексикографією (гр. поза, за межами). На підтвердження існування цього напрямку М. Банько висловлює аналогічну тезу про те, що практика укладання словників – одне з найдавніших мистецтв, оскільки словники з'являються ще за часів античності. І вже хоча б через цей факт недоцільним є замикання лексикографії у межах лінгвістики, що виокремилася як наука лише в ХІХ ст. [6].

Слушною в цьому контексті є думка Н. Хомські: «Ми маємо прийняти, що існують деякі долінгвістичні поняття, за допомогою яких можна вичленувати з навколишнього світу його елементи – скажімо, такі-то значення й такі-то звуки» [7].

Українська лексикографія, яка має тривалу історію, характеризується:

- нагромадженням великого теоретичного досвіду;
- створенням чималої кількості словників різного типу та різної якості (бібліографічний

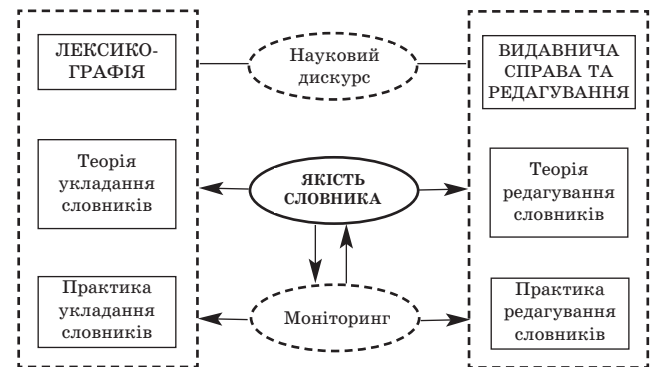
показчик «Українська лексикографія» [8] нараховує 1386 позицій українських рукописних і друківаних словників, виданих у різний час. Повністю підтверджує таку цифру пошукова система Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. На запит «словник» вона видала 1724 позиції словників українською мовою) [9];

- узагальненням проблем лексикографування (опису, систематизації, типології словників тощо).

Усе це створює передумови для появи так званої металексикографії – теорії укладання лексикографічних праць.

У руслі цього міждисциплінарного напрямку, вказуючи на потребу переосмислення статусу, місця лексикографії, її переструктурування, нового наповнення, можна розглядати словникову видавничу справу, зокрема редагування лінгвістичних словників. На рис. 1 зображено модель взаємодії лексикографічної традиції та теорії й практики редагування лінгвістичних словників.

Рисунок 1.
Модель взаємодії лексикографічної традиції та теорії й практики редагування лінгвістичних словників

На міждисциплінарні зв'язки з лінгвістикою у різний час вказували різні дослідники теорії редагування. Однак підхід, пов'язаний з отождоженням науки про редагування з лінгвістикою, був розкритикований. Цей напрям, зокрема, розглядається у праці К. Билінського та Д. Розенталя й зводиться до мовної правки: «Редагування тексту фактично підмінене розглядом граматичних та стилістичних огріхів, які трапляються у видавничій практиці» [10, с. 8]. Такий підхід відповідав застарілому уявленню про мову лише як про форму змісту, ніби зміст можна творити поза цією формою, а потім «одягати» його в мовні форми.

Знання норм мови обов'язкове для редактора, без них неможливе кваліфіковане редагування. Однак, ґрунтуючись на знанні однієї науки (лінгвістичної), дуже важко окреслити

межі втручання в текст словникової статті. Для характеристики редакторської справи, на думку Р. Іванченка, слід шукати інших шляхів, враховуючи закономірності становлення тексту та вивчення його природи [10, с. 8]. Цей напрям наукового пошуку підтримали теоретики видавничої справи [11; 12]. На нашу думку, він є найбільш перспективним, оскільки, крім опрацювання змісту, береться до уваги і його форма. З цього погляду зміст не існує окремо від форми, а отже, поділ на редагування змісту й форми є умовним [11, с. 61]. Для словникової справи цей аспект виявляється вкрай важливим, оскільки механізми творення й редагування статті словника розглядаються залежно від типу, макро- й мікроструктури тощо, поза якими окремі тексти словникових масивів не існують.

Дотично до розмежування західними науковцями ремесла і науки варто вказати на відкриті дискурсивні питання, що стосуються опозиції «творче редагування – нормативне». У видавничому редагуванні лінгвістичних словників варто виокремлювати ті аспекти, які залишаються на опрацювання людини, та ті, які підлягають комп'ютерній автоматизації. Тому варто перелічити такі операції стандартизації оформлення структурних компонентів словників:

- 1) репрезентування великого обсягу інформації;
- 2) стандартизоване представлення реєстрових одиниць;
- 3) граматична та стилістична їх кваліфікація;
- 4) упорядкування лівої та правої частин словника;
- 5) визначення типів структурних зв'язків між словниковими статтями тощо.

Практична реалізація можливостей сучасних комп'ютерних технологій виходить за рамки видавничої справи та розглядається у галузі, яка виникла на стику лінгвістики і комп'ютерних наук та отримала назву корпусної лінгвістики.

Натомість редакторська робота над лінгвістичним словником, на нашу думку, насамперед є творчим процесом його укладача.

Висновки. Таким чином, видавничі аспекти укладання словників мають міцне теоретичне підґрунтя, неабияке місце в якому належить

теорії редагування словників, зокрема лінгвістичних. Очевидною з цього погляду є залежність якості лінгвістичного словника від належного використання знань з лексикографії й видавничої справи та редагування, що потребує моніторингу. Хибним на сьогодні можна назвати підхід, пов'язаний з отождошенням науки про редагування з лінгвістикою, натомість перспективним є напрям у редагуванні, за якого відбувається опрацювання редактором як змісту, так і форми тексту, що полягає також в урахуванні ним макро- та мікроструктури лінгвістичного словника.

1. *Редактирование* отдельных видов литературы / под ред. Н. М. Сикорского. – М. : Книга, 1987. – 396 с.

2. *Барыкин В. Е.* Некоторые особенности редактирования словарных изданий / В. Е. Барыкин // Книга: исследования и материалы. – М. : Книга, 1982. – Сб. 45. – С. 37–52.

3. *Черняева А. В.* Лексико-семантические словари: теория и методика редактирования : автореф. дисс. ... канд. филол. наук спец : 05.25.03 / Черняева Анастасия Валерьевна ; Моск. гос. ун-т печати. – М., 2006. – 20 с.

4. *Винер Н.* Кибернетика, или управление и связь в животном и машине / Н. Винер. – М. : Мир, 1983. – 340 с.

5. *Денисов П. Н.* Об универсальной структуре словарной статьи / П. Н. Денисов // Актуальные проблемы учебной лексикографии. – М., 1977. – С. 205.

6. *Демська-Кульчицька О. М.* Лексикографія: між ремеслом і наукою / О. М. Демська-Кульчицька // Наукові записки. – 2008. – Т. 85 : Філологічні науки. – С. 3–9.

7. *Noam Chomsky* [Електронний ресурс]. – URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Noam_Chomsky#CITEREFLyons1978.

8. *Кульчицька Т.* Українська лексикографія ХІІІ ХХ ст.: бібліографічний покажчик / Т. Кульчицька. – Львів, 1999. – 360 с.

9. *Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського* [Електронний ресурс]. – URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&-I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21CNR=20&Z21ID=.

10. *Іванченко Р. Г.* Літературне редагування / Р. Г. Іванченко. – К., 1983. – С. 8.

11. *Різун В. В.* Літературне редагування : підруч. для студ. ф-тів журналістики ун-тів / В. В. Різун. – К. : Либідь, 1996. – 226 с.

12. *Феллер М. Д.* Эффективность сообщения и литературный аспект редактирования / М. Д. Феллер. – Л., 1978. – 222 с.

Подано до редакції 15. 05. 2014 р.

Krempova Larysa. Influence of interdisciplinary connections on the theory and practice of editing of linguistic dictionaries.

The article discusses the impact of interdisciplinary connections to the theory and practice of editing of linguistic dictionaries, including the necessity of expanding the theory and practice of this field of editing activity by theoretical achievements of lexicography; it outlines the reasons for the need of definition of

metalexigraphy as interdisciplinary scientific field; it is created the model of interaction of lexicographical tradition and theory and and practice of editing of linguistic dictionaries. It is justified the consideration of the practice of compiling of dictionary editions beyond traditional lexicography, and the theory of compiling of lexicographical works is nominated as metalexigraphy. It is established dependence of quality of dictionaries on interaction of related industries, including lexicography, publishing and editing, which requires to be monitored.

Keywords: linguistic dictionary, metalexigraphy, theory of editing of linguistic dictionaries, practice of editing of linguistic dictionaries.

Кремнова Л. А. Влияние междисциплинарных связей на теорию и практику редактирования лингвистических словарей.

В статье рассмотрено влияние междисциплинарных связей на теорию и практику редактирования лингвистических словарей, в частности обоснована необходимость расширения теории и практики этой сферы редакторской деятельности за счет теоретических наработок лексикографии; указаны причины необходимости выделения металексикографии как междисциплинарного научного направления; создана модель взаимодействия лексикографической традиций, а также теории и практики редактирования лингвистических словарей. Обоснован выход практики составления словарных изданий за пределы традиционной лексикографии, а теория создания лексикографических трудов определена как металексикография. Установлена зависимость качества словарей от взаимодействия смежных отраслей, в частности лексикографии и издательского дела и редактирования, которое нуждается в мониторинге.

Ключевые слова: лингвистический словарь, металексикография, теория редактирования лингвистических словарей, практика редактирования лингвистических словарей.

